

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 9

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 585 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-sentyabrda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori

Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi

Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya

Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Innovatsion siyosatni amalga oshirish yo'nalishlari.....	16
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Tijorat banklari kredit portfelini boshqarishning bozor mexanizmlari va ularni joriy etishdagi muammolar	21
Yusupov Shoxzod Maxmatmurodovich	
Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish davrlari ekonometrik modelini yaratish masalalari.....	24
Abdullayev Farxod Ozodovich	
Marketing yondashuvi asosida Sirdaryo viloyatining investitsion salohiyatini baholash usullari.....	35
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna	
Bevosita soliqlar ma'muriyatchiligi.....	41
Idrisov Alisher Otajonovich	
Soliq nazorati va transfert narxni belgilashda soliq nazoratini tashkil etishning xorij tajribalari.....	46
Abdiev Jaxongir Ibragimovich	
Soliq siyosati va strategiyasining ilmiy-nazariy tahlili.....	53
Djumaniyazov Marks Quranbaevich	
Pestel tahlili – muvaffaqiyatli investitsiya qarorlarini qabul qilish asosi	60
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari.....	67
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
The significance, problems and solutions of the green economy in the New Uzbekistan economy.....	74
Sattorova Mehriniso, Ibragimova Gulchehra Tohirovna	
O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni soliqqa tortishning joriy qilinishi va rivojlanish tendensiyasi	79
Otamuradov Nuriddin Najmiddinovich	
Korporativ boshqaruvni innovation rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari	87
Xalmuradov Elmurod Dilmuradovich	
Международный опыт стимулирования инновационной деятельности.....	93
Абдиуалиева Гулзада Азатовна	
How does foreign direct investment promote economic growth?	98
O'tkirova Bonu Azamat kizi	
Mintaqalarni barqaror rivojlantirishning konseptual asoslari va ular evolyutsiyasi.....	102
Umarov Abduvaxob Tursunovich	
Technological Innovations of Electronic Payment Systems.....	107
Mirkomil Boboyorov Murodullaevich	
Ta'lim xizmatlari sohasida davlat-xususiy sherikligining rivojlanishida xorij tajribasining o'rni va ahamiyati.....	115
Imomov Xolmurod Norqul o'g'li	
O'zbekiston iqtisodiyotiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investisiya va xorijiy kreditlar jalb qilish samaradorligi tahlili	119
Maksudov Abdumalik Xodievich	
Davlat ehtiyojlari uchun tovarlar (ishlar, xizmatlar) xarid qilishni takomillashtirish	124
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	

Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	129
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Turizmدا innovatsiyalarni qo'llash imkoniyatlari.....	133
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li	
Davlat budjetining solikli daromadlari tahlili	139
Abduraimova Nigora Radjabovna	
Soliq yuki soliq tizimining qanchalik samarali ekanligini aniqlovchi muhim mezon	143
To'lakov Ulug'bek Toshmamatovich	
O'zbekiston sanoat korxonalarida xom ashyo resurslaridan samarali foydalanishning hozirgi holati, muammolari va mintaqaviy xususiyatlari (qashqadaryo viloyati misolida).....	151
Ochilov Akram Odilovich, Xazratov Sarvar Ibragimovich	
Состояние туристической инфраструктуры Ташкентской области.....	156
Гаппарова Майрамхон Зафар кизи	
Sanoatlashuvning ekologik ta'siri va "yashil" iqtisodiyotga o'tishning asoslari	161
Nosir Maxmudov, Lola Azimova	
Iqtisodiyotni raqamlashtirishda sinergetik ta'sirning nazariy asoslari	167
Maxmudova Zoxida Maqsudali qizi, Normurodov Xusan	
Davlat budjeti xarajatlaridansamarali foydalanishni takomillashtirish.....	173
Sherxon Tuychiyev	
Savdo korxonalarida ta'minot zanjirining asosiy bosqichlari va muammolari.....	177
Ergashev Jahongir Baxodirovich	
Kichik biznes subyektlarining innovatsion loyihalarni moliyalashtirish yo'llari	180
Ergashev Firuz Baxodirovich, Ishturdiev Hasan Abdigapparovich	
Budjet tashkilotlarida qurilish-ta'mirlash xarajatlari hisobining asoslari.....	184
Azizova Zilola Lochin qizi	
Xorijiy mamlakatlarda tadbirkorlik subyektlari tomonidan mahallilashtirish asosida mahsulot ishlab chiqarishning o'ziga xos jihatlari	191
Mirzabaev Xusniddin Muxamadjonovich	
Suv ekologiyasining asosiy yo'nalishi va uning fandagi o'rni.....	200
Musayeva Muqaddas Abdurashid qizi	
Анализ прибыли агропромышленности	204
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Systematic analysis of briquette mass pressing equipment approach	209
Kobilov Khasan Khalilovich, Sharipova Nazira Rakhmatilloevna	
An Econometric Assessment of the Effects of Fintech on Economic Growth in Developed Countries	213
Anvarkhonov Abdulatifkhon Jamshidkhon ugli	
Raqamli iqtisodiyot rivojida korporativ boshqaruv faoliyatining roli	216
Muxitdinov Ulug'bek Diyarovich	
Значение промышленной сети в развитии деятельности предприятий малого бизнеса.....	221
Кодиров Жавлонбек Нематуллаевич	
Tadbirkorlik kambag'allikni qisqartirishning asosiy yo'nalishi.....	225
Xolmirzayev Abdulxamid Xapizovich	
Kichik biznes subyektlarida mahsulot ishlab chiqarishda innovatsiyani joriy etish masalalari.....	230
Mirzayev Kobil Nosirjonovich	
Investisiya faoliyatini moliyalashtirish manbalarini rivojlantirish mexanizmlari.....	236
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	

Innovasion iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida sifat menejmentini joriy etishning nazariy-uslubiy masalalari.....	242
Zarina Ashurova	
Social media marketing strategies for small businesses.....	247
Mannonov Shahzod Istam ugli	
Xalqaro shartnomalar qoidalarini qo'llashning xalqaro va milliy uslubiy tamoyillarining o'zaro ta'siri.....	250
Rajapov Shuxrat Zaripbaevich	
Neft-gaz, yoqilg'i energetika sanoati sohasidagi yirik soliq to'lovchilarda soliq nazoratini samarali tashkil etish va takomillashtirish masalalari	258
Abdullaev Shuxrat Sultanbaevich	
Суть и значимость инновационных технологий в региональном управлении	266
Муминов Фазлиддин Хусниддин угли	
SWOT-анализ использования социальных сетей в туристической индустрии узбекистана	279
Касимова Зилола Гуламиддиновна	
Germaniya tajribasidan foydalanish orqali o'zbekistonda turizm sohasidagi kadrlar salohiyatini rivojlantirish masalalari	287
Xamidova Mo'tabarxon Abdumalik qizi, Ochilov Akram Odilovich	
Blockchain texnologiyasining bank operatsiyalari xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni.....	291
Mirpulatova Luiza Mansurovna	
Tijorat banklarini reytingini aniqlashda bankometr modelidan foydalanish yo'llari.....	294
Karabaev Nodir Abduhamidovich	
Значение business city как инфраструктурного объекта	303
Солиева Умида Алишер кизи	
The potential for the development of wage labor as a factor	308
Usmanov Ilkhom Achilovich	
Ways to improve the organizational and economic mechanism of business tourism in Uzbekistan.....	312
Musayeva Shoirazimovna, Usmanova Dildura Ilkhomovna	
Kichik biznes subyektlarining faoliyatini baholashning metodologik asoslari	318
Mavrolov Ravshan Ne'matjonovich	
Kichik korxonalarini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanish.....	324
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Mamlakatimizda intensiv baliqchilikni rivojlantirishning dolzarb masalalari	328
Mamatqulov Nurbek O'razali o'g'li	
Уменьшение выбросов парниковых газов и переход к возобновляемым источникам энергии	331
Р.Т. Шомуродов, И.И. Бахадиров, Р.Т. Умаров, И.Ш. Жамолиддинова	
Ipoteka bozorida investision muhitni yaxshilash yo'llari.....	341
Abdullaev Muhammadsodiq Isroil o'g'li	
Muammoli kreditlar: yechimlari va istiqbollari.....	346
Kalandarov Abdulla Baxtiyorovich	
Ishlab chiqarish korxonalarida risklarni boshqarish va ta'sirini baholash uslubiyati.....	351
Muxitdinov Shuhrat Ziyaviddinovich	
Zamonaviy sharoitda PR (jamoatchilik bilan aloqalar)ning mazmuni va ahamiyati.....	356
Ergasheva Fotimaxon Ibragimovna	
O'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o'ziga xos xususiyatlari	361
Xikmatillayeva Dildora Shavkat qizi	

Rahbar kasbiy motivatsiyasini rivojlantirish ko'nikmalarini takomillashtirish	366
Shadiyev Sherzod Fayzullayevich	
Improvement of marketing communication strategies in chemical industry enterprises	375
Muminova Dildora Dilshadovna	
Mikromoliya tashkilotlarida islom moliyaviy instrumentlarini joriy etishni takomillashtirish	380
Axmedova O'g'ilshod Musurmonqul qizi	
Tijorat banklarida aktivlar sifatini tasniflashning nazariy jihatlarini	384
Qodirova Nafisa Ilhomovna	
Importance-performance analysis as a useful tool for marketing audit processes of HEIs in Uzbekistan	388
Nurillo Umarxonov	
Тенденции энергетики будущего: шаги в новую фазу	396
Абдураимова Нигора Раджабовна	
Chet mamlakatlar pensiya tizimining o'ziga xos xususiyatlari	405
Tursunov Zohidxo'ja Orifovich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklar faoliyatini statistik tadqiq etish xususiyatlari	412
Kutliyev Dilshod Orifovich	
O'zbekistonda suv tanqisligining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishgata'siri	419
Maxmudov Nosir Maxmudovich, Alimova Guzal Alisherovna	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotning kelajak istiqbollari	424
Egamberdiyev Humoyun	
Tarmoqni modernizatsiyalash sharoitida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va jadal rivojlantirish istiqbollari	428
Ibragimov G'anijon G'ayratovich	
To'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish va eksport qilishning holati hamda rivojlanish istiqbollari (namangan viloyati misolida)	433
Jo'raboieva Shohida Kamoliddin qizi	
Kichik korxonalarni rivojlantirishdagi muammolari va ularning yechimlari	439
Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li, Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	422
Xaydarova Charos Nizomiddin qizi	
Namangan viloyati kichik biznes subyektlari faoliyatida real investitsiyalarning samaradorligini ekonometrik baholash	448
E.S.Jurayev	
Hududlarni iqtisodiy rivojlanishida investitsiyalar ko'rsatkichi tahlili (Sirdaryo viloyati misolida)	454
Karimqulov Jasur Imomboyevich, Alimova Dilafruz Tohir qizi, Qurbonova Shahnoza Yuldashbayevna	
Fiskal avtomatik stabilizatorlarning iqtisodiyotga ta'siri	462
Madaminova Maftuna	
"Yoshlar daftari"ning yuritish tizimini takomillashtirish yo'nalishlari	467
Turaeva Laylo Toshpulotovna	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga sarmoya kiritishning hozirgi holati va istiqbollari: barqaror rivojlanish sari	470
Malikov Nu'monjon Kamalovich	
Korxonalarda innovatsion funksiyalardan samarali foydalanish yo'llari	474
Samaroxonov Asqarxon Jamolxon o'g'li	
Davlat banklarining rivojlanish vektori – aholini tadbirkorlikka jalb qilish va mikroloiyhalarni moliyalashtirish (biznesni rivojlantirish banki misolida)	479
Radjabov Abdullaziz Atoevich	

Moliyaviy qarorlar qabul qilishda korporativ axborotlarning muhimligi	483
Radjabova Dildora Atoevna	
Bank sohasida "Risklarni boshqarish" tushunchasining nazariy asoslari va uning xizmatlar samaradorligiga ta'siri	486
Saidov Jasurbek Latipbaevich	
O'zbekistonda qo'shilgan qiymat solig'ining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	498
Babajanov Davronbek Jumamuratovich	
Foydali qazilmalarning nazorat ishlarini tashkil etgan xolda soliq bazasini kengaytirish yo'llari	505
Abduraxmanov Karomat Erkinovich	
Ichki audit xizmatini tashkil etish va uning samaradorlikka ta'sirini baholash	511
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
O'zbekistonda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (mhxs)ga o'tish bosqichlari va uning tadrijiy rivojlanishi	516
Mirzaxidov Abdugafir Yuldashevich	
Korporativ ijtimoiy mas'uliyat va uning jamiyatga kirib kelishi	522
Raxmatov Ziyodullo Nosirovich, Odilov Ahmadjon Komiljon o'g'li	
O'zbekistonda 2025-yil soliq-budjet siyosati konsepsiyasiga soliq ma'murchiligini takomillashtirishga oid taklif va tavsiyalar.....	526
Mukimov Botir Mirabzalovich	
Inson kapitaliga investisiyalarni jalb qilish ahamiyati	533
Sa'dullaev Oybek Turdiali o'g'li, Umrzoqov Jonibek Baxtiyor o'g'li	
Роль фискальной и монетарной политики в обеспечении макроэкономической стабильности узбекистана	536
Салахиддинова Муштарий Абдумуниновна	
Strategic framework for the advancement of student tourism development	540
Akhrorova Nilufar Uktamovna	
Econometric modeling of calculation of gross domestic product and cost methods.....	546
Matkarimova Intizor Atabayevna	
Loyihalarni moliyalashtirishda bank investitsion faoliyatini takomillashtirish.....	552
Xolbozorov Muzrof Yusup o'g'li	
O'zbekistonda barqaror turizmning iqtisodiy o'sishga ta'siri	557
Amiriddinova Muslima Zayniddin qizi, Asadova Nigora Mehridin qizi	
Korxonalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashning nazariy asoslari	561
Xusanov Qaxramon Nishonovich	
Mintaqalar barqaror rivojlanishining iqtisodiy-ekologik jihatlari	567
Shodmonov Ruslan G'olib o'g'li, Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich	
Korporativ boshqaruv tizimini rivojlantirishga mo'ljallangan nazoratning yangi vazifalari.....	572
Toshpulatov Farrux Baxtiyorovich	
O'zbekistonda yashil moliyalash holati: Yashil obligasiyalar chiqarish uchun imkoniyatlar va to'siqlar	579
Fayzieva Dilsuz Baxodirovna, Achilov Ozod Chorievich	

birga ichki kapital bozorini mustahkamlash va chuqurlashtirish imkoniyatiga ega. Yashil obligasiyalarning ehtimoliy emitentlari doirasini va bozorda mavjud bo'lgan instrumentlar turini kengaytirish hamda ularni yashil o'tish davrini moliyalashtirishga yo'naltirish uchun imkoniyat mavjud.

O'zbekiston o'zining ilk uchta mavzuli obligasiyalar chiqarilishi tajribasiga asoslanishi, korporativ emis-siyalarni engillashtirish uchun qo'llab-quvvatlovchi mexanizmlarni yaxshilashi, mahalliy hokimiyat organlari uchun qonunchilik to'siqlarini olib tashlashi va yashil islomiy moliyaviy instrumentlarga, jumladan, sukuklar kabi obligasiyalarga ichki va xalqaro talabni qondirishi lozim. Yashil obligasiyalar uzoq muddatli, yuqori sar-moya talab qiladigan loyihalarni moliyalashtirishning asosiy to'siqlaridan biri bo'lgan muddat nomuvofiqligini hal qilishda ehtimoliy echim bo'lib xizmat qilishi mumkin. Barqaror infratuzilma loyihalari yuqori boshlang'ich sar-moya talab qiladi va uzoq muddatli daromad manbalariga ega bo'ladi. Banklar va korporativ subyektlardan to'g'ridan-to'g'ri moliyalashtirishdan farqli o'laroq, obligasiyalar infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish yoki qisqa muddatli kreditlarni uzoq muddatli va manfaatli shartlarda qayta moliyalashtirish uchun uzoq muddatli qarz kapitalini ta'minlashi mumkin.

O'zbekiston infratuzilma loyihalarini an'anaviy ("vanil") obligasiyalar orqali moliyalashtirishni tanlashi mumkin, ularda emitentlar uchun foydalanish bo'yicha cheklovlar kamroq bo'ladi. Biroq yashil obligasiyalar, jumladan, yashil, ijtimoiy va barqarorlik obligasiyalari kabi mavzuli obligasiyalar O'zbekistonning yashil o'tish davrini moliyalashtirishda bir qator alohida afzalliklarga ega. An'anaviy obligasiyalar kabi, mavzuli obligasiyalar ham hukumat (suveren obligasiyalar) yoki banklar, korporativ subyektlar yoki xalqaro tashkilotlar tomonidan chiqariladigan qarz instrumentlaridir, ular obligasiya muddati tugagunga qadar qarzдорlarga belgilangan foiz stavkasini (kupon stavkasini) to'laydi. Ular an'anaviy "vanil" obligasiyalardan shunchaki shunda farq qiladiki, yashil, ijtimoiy va barqarorlik obligasiyalarida foydadan foydalanish yashil loyihalar, ijtimoiy loyihalar yoki yashil va ijtimoiy loyihalar majmuasiga (barqarorlik obligasiyalari) yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

Mazkur cheklovlar mavzuli obligasiyalar chiqarilishini qiyinlashtiradi, chunki foyda ajratilgan bo'lishi, uning foydalanilishi va ta'siri sinchkovlik bilan nazorat qilinishi va hisobot berilgan bo'lishi kerak. Biroq foydala-nish yuzasidan kafolatlar ularni ESG (ekologik, ijtimoiy va boshqaruv) portfel talablari bo'lgan investorlar uchun jozibador qiladi. Investorlar orasida norasmiy barqarorlik tavakkalchiligi uzoq muddatda riskka moslashgan daromadga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin degan tushuncha o'sib bormoqda, shu sababli ular iqlim bilan bog'liq va boshqa ESG xavflariga kamroq duch keladigan sarmoyalarni izlaydilar. Braziliya, Kanada, EI, Yangi Zelandiya, Shveysariya, Buyuk Britaniya va AQSh kabi bir necha yurisdiksiyalar ayrim moliyaviy institutlar uchun iqlim xavflari to'g'risida ma'lumot berilishi majburiy qilib qo'ygan, va boshqa bozorlar, jumladan, Xitoy, Hindiston va Yaponiya ham buni amalga oshirishi kutilmoqda.

Tobora o'sib borayotgan iste'molchilar talabi global barqaror moliya bozorining jadal rivojlanishiga olib keldi. Beshta yirik moliya bozori bo'yicha (Avstraliya va Yangi Zelandiya, Kanada, Evropa, Yaponiya va Amerika Qo'shma Shtatlari) barqaror aktivlar hajmi 2016-yildan 2019-yil oxirigacha 30 foizga oshib, 30 trillion AQSh dol-lariga etdi. Barqaror fondlar o'z boshqaruvidagi aktivlarni butun dunyo bo'ylab deyarli 1 trillion AQSh dollariga yaqinlashtirdi, shundan 75 foizi institusional investorlar tomonidan va 25 foizi chakana investorlar tomonidan nazorat qilinadi.

O'zbekiston yashil obligasiyalar kabi moliyaviy instrumentlarni taklif etish orqali, ular iqlim xavfi kamligini va ekologik mezonlarga sezilarli ta'sir ko'rsatishini kafolatlaydi, hukumat yoki boshqa potensial emitentlar qo'shimcha moliyalashtirish manbasini jalb qilishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Yashil moliyalashtirish so'nggi yillarda barqaror iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish va ekologik xavf-xatarlarni kamaytirishda muhim vosita sifatida tobora ko'proq tan olinmoqda. Yashil moliyalashtirish bo'yicha adabiyotlar juda keng bo'lib, uning past karbonli iqtisodiyotga o'tishni qo'llab-quvvatlash, shu bilan birga uzoq muddatli o'sish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi potentsiali o'rganilmoqda. Bu bo'limda adabiyotlardagi asosiy mavzular va natijalar ko'rib chiqiladi, yashil moliyalashtirishning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni, uning barqaror o'sishga ta'siri va uni amalga oshirish bilan bog'liq muammolar hamda imkoniyatlar muhokama qilinadi.

Yashil moliyalashtirish keng ma'noda atrof-muhit barqarorligini qo'llab-quvvatlovchi moliyaviy investisi-yalar sifatida ta'riflanadi va iqtisodiy o'sishni ekologik maqsadlar bilan muvofiqlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Barqaror rivojlanishga o'tish uchun katta moliyaviy resurslar talab qilinadi va yashil moliyalashtirish bunga zarur kapitalni ta'minlaydi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP, 2018) ma'lumot-lariga ko'ra, yashil moliyalashtirishga o'tish iqlim o'zgarishini hal qilish, tabiiy resurslarni saqlab qolish va jamoat salomatligini yaxshilash uchun juda muhimdir. Yashil energiya, energiya samaradorligi va barqaror qishloq xo'-jaligi kabi yashil sektorlarga investisiyalarni yo'naltirish orqali mamlakatlar ish o'rinlari yaratishi, qashshoqlikni kamaytirishi va umumiy iqtisodiy barqarorlikni oshirishi mumkin (Kling, Volz, Murinde, & Ayas, 2021).

Ko'plab tadqiqotlar yashil moliyalashtirish va barqaror iqtisodiy o'sish o'rtasida ijobiy korrelyasiya mavjudligini ko'rsatdi. Masalan, Zhang va boshqalar (2019) ta'kidlashicha, yashil obligasiyalar va boshqa yashil moliyaviy vositalar hukumatlar va xususiy kompaniyalarga uzoq muddatli, ekologik jihatdan do'stona va iqtisodiy jihatdan samarali infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish imkonini beradi. Iqtisodiy va ekologik barqarorlikka yo'naltirilgan ushbu ikki maqsad "yashil o'sish" deb ataluvchi yangi o'sish paradigmasini rivojlantiradi, bu esa atrof-muhitni muhofaza qilishni iqtisodiy farovonlik bilan muvozanatlashtiradi (OECD, 2017).

Bundan tashqari, tadqiqotlar yashil moliyalashtirishning innovasiyani rag'batlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlamogda. Evropa Investisiya Banki (EIB, 2017) ma'lumotlariga ko'ra, yashil moliya tashabbuslari qayta tiklanadigan energiya, energiya samaradorligi texnologiyalari va chiqindilarni boshqarish kabi sektorlarda innovasiyalarni rag'batlantiradi, bu esa barqaror o'sishga hissa qo'shadi. Bu nafaqat mamlakatlarga o'z ekologik majburiyatlarini bajarishga yordam beradi, balki ularning jahon iqtisodiyotidagi raqobatbardoshligini ham mustahkamlaydi.

Yashil obligasiyalar ekologik jihatdan barqaror loyihalarga kapitalni jalb qilishning eng samarali vositalaridan biri sifatida ko'riladi. Climate Bonds Initiative (2020) ma'lumotlariga ko'ra, yashil obligasiyalar jahon bo'yicha chiqarish hajmi 1 trillion dollardan oshgan bo'lib, bu investisiyalardan barqaror moliyaga bo'lgan qiziqishning o'sib borayotganligini ko'rsatadi. Ilmiy tadqiqotlar (Flammer, 2021; Baker va boshqalar, 2018) yashil obligasiyalarning an'anaviy moliyalashtirish usullariga nisbatan bir nechta afzalliklarini, jumladan, kengroq investor bazasini jalb qilish, kapital narxini pasaytirish va emitentning barqarorlikka bo'lgan ishonchini oshirish kabi jihatlarni ko'rsatadi.

Zerbib (2019) tadqiqotiga ko'ra, yashil obligasiyalar uzoq muddatli, kapital talab qiladigan infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish ehtiyojlarini qondirishda muhim ahamiyatga ega. Bu ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda juda dolzarb bo'lib, infratuzilma etishmovchiligi iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qilishi mumkin. Yashil obligasiyalar infratuzilma moliyalashtirish bo'yicha bo'shliqni yopish va iqtisodiy rivojlanishni ekologik jihatdan barqaror usulda ilgari surish uchun muhim moliyalashtirish mexanizmi sifatida xizmat qiladi.

Yashil moliyalashtirishga bo'lgan qiziqish o'sib borayotganiga qaramay, uning keng miqyosda joriy etilishiga bir qator to'siqlar mavjud. Asosiy muammolardan biri "yashil" investisiyalar nimani anglatishini standartlashtirish bo'yicha yagona me'yorning yo'qligidir. Bu esa kompaniyalar ekologik jihatdan barqarorligini noto'g'ri ko'rsatib, yashil moliyalashtirishni jalb qilish uchun "yashilvoshing" bilan shug'ullanish xavfini keltirib chiqardi (Gianfrate & Peri, 2019). Yashil investisiyalar uchun global miqyosda tan olingan tasnifning yo'qligi kapitalning haqiqatan ham barqaror loyihalarga yo'naltirilishini ta'minlash vazifasini qiyinlashtiradi.

Shuningdek, rivojlanayotgan mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni amalga oshirishdagi me'yoriy va institusional to'siqlar adabiyotlarda qayd etilgan. Moliyaviy infratuzilmaning etishmasligi, me'yoriy-huquqiy bazaning zaifligi va yashil moliyalashtirish bo'yicha etarli tajribaning mavjud emasligi bu mintaqalarda yashil kapitalni jalb qilishni cheklab qo'yadi (Sachs, Woo, Yoshino & Taghizadeh-Hesary, 2019). Masalan, O'zbekiston kabi mamlakatlarda xususiy sektor investisiyalarini yashil sektorlarga jalb qilish va yashil moliyalashtirish tashabbuslarining muvaffaqiyatini ta'minlash uchun qonunchilik va institusional to'siqlarni bartaraf etish juda muhimdir.

Yashil moliyalashtirish rivojlanayotgan mamlakatlar uchun barqaror rivojlanish va iqtisodiy o'sishga erishish bo'yicha katta imkoniyatlarni taqdim etadi. Jahon Banki (2020) ma'lumotlariga ko'ra, yashil moliya rivojlanayotgan iqtisodiyotlarga o'z energiya manbalarini diversifikasiya qilish, iskanja yoqilg'ilariga bog'liqlikni kamaytirish va yangi yashil sanoatlarda ish o'rinlari yaratishda yordam berishi mumkin. Xususan, qayta tiklanadigan energiya loyihalari iqtisodiy o'sish uchun katta potensialni namoyon etadi, ayniqsa, quyosh va shamol energiyasi kabi tabiiy resurslarga boy mintaqalarda (IRENA, 2019).

Markaziy Osiyo va Afrika kabi rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun yashil moliyalashtirish iqtisodiy transformasiyaga erishishning muhim vositasi bo'lishi mumkin. Taghizadeh-Hesary va Yoshino (2020) tadqiqotlari yashil moliyalashtirish iqtisodiy faoliyatning ekologik ta'sirini minimallashtirgan holda, barqaror qishloq xo'jaligi, suvni boshqarish va transport sohalariga investisiyalarni rag'batlantirish orqali ijtimoiy foydali rivojlanish modelini qo'llab-quvvatlashini ko'rsatmoqda. Bu sohalar qashshoqlikni kamaytirishga, oziq-ovqat va suv xavfsizligini oshirishga hissa qo'shishi mumkin.

Yashil moliyalashtirish bo'yicha adabiyotlar uning barqaror iqtisodiy rivojlanish va o'sishning asosiy harakatlantiruvchisi sifatidagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Yashilvoshing va me'yoriy to'siqlar kabi muammolar saqlanib qolsa ham, yashil moliyalashtirish mamlakatlar o'z rivojlanish maqsadlarini ekologik barqarorlik bilan muvofiqlashtirishga intilayotgan sharoitda istiqbolli yo'nalish bo'lib qolmoqda. Tobora ko'proq davlatlar past karbonli iqtisodiyotga o'tish zarurligini tan olgani sayin, yashil obligasiyalar kabi yashil moliyaviy vositalarning roli barqaror infratuzilmani moliyalashtirish, innovasiyani rag'batlantirish va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Yashil moliyalashtirish bo'yicha tahlilda munozara, deduksiya va induksiya usullariga asoslanadi. Tahlil orqali milliy va xalqaro statistik ma'lumotlar o'rganildi. Munozara jarayonida mutaxassislar bilan fikr almashildi

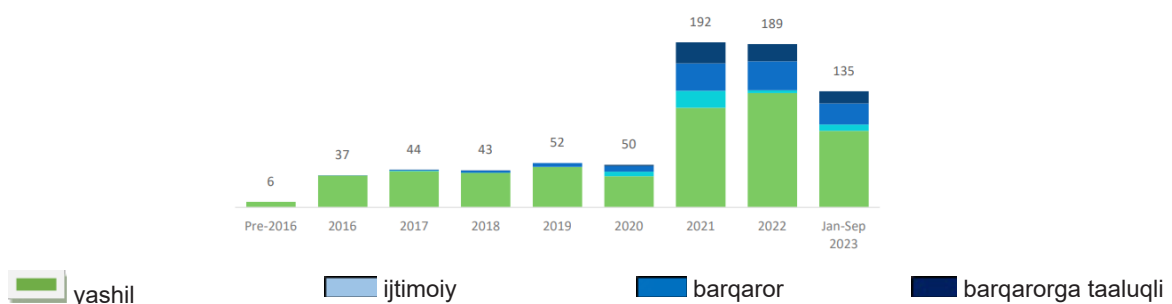

va ularning qarashlari inobatga olindi. Deduksiya usuli orqali umumiy ma'lumotlardan aniq xulosalar chiqarildi, induksiya esa alohida faktlardan umumiy qoidalar shakllantirishda qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Jahonda suveren tematik obligasiyalar bozori va barqarorlikka bog'liq obligasiyalar bozori so'nggi yillarda tez rivojlanib, 2021-yilda rekord darajadagi 1 151 milliard AQSh dollari miqdorida chiqarilgan bo'lib, uning yarmidan ko'pi aynan yashil obligasiyalar bo'lgan (Jahon Banki, 2022)¹. Rivojlanayotgan mamlakatlar bozorda kichik, lekin o'sib borayotgan ishtirokchilar hisoblanib, jami chiqarilish hajmining 15% ni tashkil etgan (5.1-rasmga qarang). Moliyaviy (41%) va korporativ tashkilotlar (37%) bunday obligasiyalarning asosiy qismini chiqargan, milliy hukumatlar (13%) va mahalliy hukumatlar, hukumat agentliklari va rivojlanish banklari (8%) esa qolgan qismni tashkil etadi. Rivojlanayotgan bozorlardagi ko'pchilik obligasiyalar xalqaro birjalarda (76%) va AQSh dollari, evro va yen kabi qiyin valyutada (obligasiyalarning 74% va hajmi bo'yicha 76%) joylashtirilgan. Jahon Bankining 32 ta suveren tematik va barqarorlikka bog'liq obligasiya chiqaruvchilari o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, ularning tematik obligasiyalar emissiyasini tanlashdagi asosiy sababi o'z investorlar bazasini diversifikatsiya qilish istagi bo'lgan. Boshqa eng ko'p keltirilgan sabablar esa barqarorlikka sodiqlikni namoyish etish va barqaror investisiyalar uchun zarur moliyani jalb qilish bo'lgan (Jahon Banki, 2022)².

O'zbekiston yashil obligasiyalarni mamlakatning yashil o'tish jarayoni uchun mahalliy va xalqaro moliyani jalb qilishda ustuvor vosita sifatida belgilagan. Mamlakatning yashil iqtisodiyotga o'tishini tezlashtirish maqsadida qabul qilingan chora-tadbirlar doirasida O'zbekiston Iqtisodiyot va moliya vazirligiga yashil infratuzilmani moliyalashtirish uchun xususiy kapitalni yashil obligasiyalar chiqarish orqali jalb qilish takliflarini tayyorlash vazifasi yuklatildi. Potensial emitentlarni qo'llab-quvvatlashdan tashqari, vazirlik milliy yashil tasniflashni ishlab chiqish va yashil obligasiyalar chiqarilishini engillashtirish uchun me'yoriy-huquqiy bazani takomillashtirishi kutilmoqda. Yashil tasniflash iqtisodiy faoliyat yoki moliyaviy mahsulotlarni aniq ekologik (ba'zan ijtimoiy va boshqaruv) mezonlar asosida tasniflaydigan tizimdir. 2023-yil oktyabr oyida O'zbekiston milliy yashil tasniflashni qabul qildi, unda yashil iqtisodiy faoliyatning 7 kategoriyasi belgilangan. 2024-yil 1-oktyabridan boshlab, ushbu tasniflash mamlakatdagi barcha yashil obligasiyalar va kreditlarga tajriba tariqasida qo'llaniladi (O'zbekiston Hukumati, 2023)³. Boshqa mamlakatlarning tajribasi ko'rsatganidek, faoliyat ko'rsata oladigan yashil tasniflash tizimini rivojlantirish bosqichma-bosqich yaxshilanishlar, qayta ko'rib chiqishlar va kengayishlarni o'z ichiga oladi. O'zbekiston rivojlantirilgan hududlarning ilg'or amaliyotlaridan foydalanishi va mamlakatning ekologik va rivojlanish maqsadlariga mos keladigan iqtisodiy faoliyatlarni aniq tasniflashga harakat qilishi kerak. Xitoy, Evropa Ittifoqi, Indoneziya, Mo'g'uliston va Qozog'iston kabi bir necha yurisdiksiyalar bunday tasniflashni qabul qilgan bo'lib, ularning qamrovi, kategoriyalari soni va metodologiyalari juda farq qiladi. O'zbekiston o'z tasniflashni takomillashtirishda kelajakdagi yuqori maqsadlar, jumladan, "net-zero" maqsadi va uzoq muddatli past emissiya rivojlanish strategiyalarini inobatga olishga harakat qilishi kerak. Korporativ hisobot berish talablarini kuchaytirish zarur bo'lishi mumkin, bu faoliyatning barqarorligi bo'yicha ma'lumotlar oshkor etilishi va ishonchli bo'lishini ta'minlash uchun zarurdir.

1-rasm: Rivojlanayotgan bozorlarda suveren tematik obligasiyalar va barqarorlikka bog'liq obligasiyalar chiqarilish (milliard AQSh dollari, 2016-yildan oldingi, 2016–22 va 2023-yil yanvar-sentyabr oylari).

- 1 OECD (2020), Developing Sustainable Finance Definitions and Taxonomies: A Brief for Policy Makers, OECD, Paris, <https://www.oecd.org/environment/cc/developing-sustainable-finance-definitions-and-taxonomies-brief-for-policy-makers.pdf> (accessed on 28 June 2023).
- 2 World Bank (2022), Sovereign Green, Social and Sustainability Bonds: Unlocking the Potential for Emerging Markets and Developing Economies, World Bank, <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/4de3839b85c57eb958dd207fad132f8e0340012022/original/WB-GSS-Bonds-Survey-Report.pdf>
- 3 О мерах по повышению эффективности реформ, направленных на переход Республики Узбекистан на "зеленую" экономику до 2023 года [On measures to improve the efficacy of reforms aimed at transitioning the Republic of Uzbekistan to a green economy by 2030], <https://lex.uz/ru/docs/6303233>

Manba: Jahon banki (2023[11]), "Yashil, Ijtimoiy, Barqarorlik va Barqarorlikka bog'langan (GSSS) Obligasiyalar Bozori Yangi Ma'lumoti 2023 yil oktyabr" <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/3d313e4819de8d6bcb4238f253874b0f-0340012023/original/GSSS-Quarterly-Newsletter-Issue-No-5.pdf>

Rivojlanayotgan bozorlar bo'ylab, rasmiy rivojlanish yordamiga (ODA) ega mamlakatlar va unga loyiq bo'lmagan mamlakatlarda hozirgacha korporativ mavzuli obligasiyalar chiqarish ustunlik qilgan. Ammo O'zbekiston kabi ODA loyiq mamlakatlarda, davlat sektorining chiqargan obligasiyalari – asosan davlat suveren obligasiyalari – chiqarishlarning yarmidan ko'prog'ini tashkil qiladi (OECD, 2021)⁴. Hukumat byudjetining kattaligi va suveren chiqarishlar mahalliy bozorni rivojlantirish uchun etalon instrumenti sifatidagi roli tufayli, suveren chiqaruvchilar milliy mavzuli obligasiyalar bozorini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlashga mos keladi (OECD, 2021)⁵. Shuningdek, O'zbekistonda mavzuli obligasiya moliyalashtirishning dastlabki qadamlari hukumat tomonidan davlat suveren obligasiyalari shaklida amalga oshirilgani uning ODA loyiq davlatlari bilan muvofiq keladi.

O'zbekistonning birinchi (an'anaviy) suveren obligasiya chiqarishi 2019-yildan boshlangan bo'lsa ham, u tezda suveren mavzuli obligasiyalar bilan tajriba o'tkazishga kirishdi. 2020-yil noyabr oyida O'zbekiston ikki qismli obligasiya taklif qildi (shuningdek, "rivojlanish moliya instituti (DFI) obligasiyasi" deb ataladi) va unda 10 yillik AQSh dollarida 555 millionlik qism hamda 3 yillik UZS 2 trillion qism bor edi. Obligasiya keng investorlar bazasini jalb qildi va natijada 2,5 barobar oshirilgan talab paydo bo'ldi. DFI obligasiyasidan olingan mablag'lar qisman bir nechta ijtimoiy Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG) bo'yicha rivojlanish loyihalariga, jumladan, maktablar qurilishi (SDG 4), sog'liqni saqlash muassasalari (SDG 3), ichimlik suvi va kanalizatsiya quvurlari (SDG 6), shuningdek, yo'llar (SDG 9) qurilishiga foyda keltirdi. Bu, shuningdek, ayollar (SDG 5), bolalar va ishsizlarga (SDG 1 va 8) qo'llab-quvvatlash dasturlari uchun ijtimoiy ta'minot dasturlarini ham moliyalashtirdi (UNDP, 2022)⁶.

2021-yil iyul oyida O'zbekiston birinchi suveren mavzuli obligasiyasini (shuningdek, "SDG obligasiyasi" deb ataladi) chiqardi, bu ijtimoiy va iqlimga oid SDG maqsadlarini (SDG 1-9, 11, 13 va 15) qo'llab-quvvatlashga qaratilgan barqarorlik obligasiyasi edi. SDG obligasiyasini chiqarishga tayyorgarlik ko'rish maqsadida, O'zbekiston hukumati Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot dasturi (UNDP) ko'magida SDG obligasiyasi tuzilmasini ishlab chiqdi. Sustainability kompaniyasi ushbu Tuzilmaga ikkinchi taraf fikrini berib, uni Barqarorlik obligasiyalari bo'yicha 2021-yilgi Yo'riqnomalar, 2021-yilgi Yashil obligasiyalar tamoyillari va 2021-yilgi Ijtimoiy obligasiyalar tamoyillari bilan muvofiq deb topdi. Xalqaro mavzuli obligasiyalar standartlari bilan muvofiqdigi tufayli, SDG obligasiyasi tuzilmasi yashil obligasiyalarni chiqarish uchun ham ishlatiladi va 2023-yil oktyabr oyida ikkinchi suveren mavzuli obligasiya – bu safar yashil obligasiya – chiqarildi (Iqtisodiyot va moliya vazirligi, 2023)⁷. Ushbu ikkinchi chiqarish to'g'risidagi ma'lumotlar hali ham kelmoqda, shuning uchun ushbu bobning qolgan qismi birinchi suveren mavzuli chiqarishga qaratiladi.

Xalq o'rtasida qiziqish tug'dirgan birinchi islom moliyaviy instrumentlari sukuk bo'lib, bu shariat talablariga muvofiq foizli daromad olish uchun mo'ljallangan instrument bo'lib, u obligasiyalarga taqiqlanadi. Obligasiyalardan farqli o'laroq, sukuklar foiz to'lamaydi, bu islom qonunchiligida taqiqlangan, balki belgilangan muddat davomida foyda yoki ijara shaklida to'lovlarni taklif qiladi. Ularning maqsadiga etishish uchun, umuman olganda, sukuklar haqiqiy moddiy aktivlarning qisman egaligini yoki bir asosiy tashkilot bilan shartnomani taqdim etadi, bu holda egalik va to'lovlar instrumentning muddati to'lganida tugatilishi mumkin. Sukuklarni bir necha turli shartnomalarga asoslantirish mumkin, jumladan, ijara (ijara) sukuklari va vakala (wakala) sukuklari, bu yashil sukuklarda eng ko'p qo'llaniladigan ikki strukturadir. Struktura tanlovi asosiy aktivlarning tabiati, soliq va regulyator talablari, savdo qilish imkoniyatlari, qaytishi (foizli yoki aniqlashtirilgan), chiqaruvchi turi (suveren yoki korporativ), maqsadlangan investor bazasi va sukuk chiqarishini ma'qullagan olimlarning shariat nuqtayi nazaridan asoslangan.

Har holda, sukuklardan olingan mablag'lar, yashil obligasiyalar kabi, muayyan faoliyatlarni moliyalashtirish uchun ishlatilmaydi. Konvensional sukuklarda, ta'qiqlangan faoliyatlar orasida alkogol va go'sht mahsulotlari ishlab chiqarish joylashgan; yashil sukuklarda esa, ekologik zararli faoliyatlar uchun qo'shimcha ta'qiqlovchi mezonlar va yashil mahsulotlar uchun qabul qilish mezonlari kiritilgan (Refinitiv, 2022).

Sukuklar, obligasiyalar kabi, suveren yoki korporativ tashkilotlar tomonidan chiqarilishi mumkin va ular konvensional yoki mavzuli bo'lishi, jumladan yashil, ijtimoiy, barqarorlik va barqarorlik bilan bog'liq sukuklarni ham o'z ichiga oladi. Malayziyaning birinchi chiqarilishi

4 OECD (2021), Scaling up Green, Social, Sustainability and Sustainability-linked Bond Issuances in Developing Countries, OECD, Paris, [https://one.oecd.org/document/DCD\(2021\)20/En/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD(2021)20/En/pdf)

5 <https://www.imv.uz/en/news/category/yangiliklar/post-1621>

6 UNDP (2022), Uzbekistan Development Finance Bond: Impact and Allocation Report, United Nations Development Programme (UNDP), <https://www.undp.org/uzbekistan/publications/uzbekistan-development-finance-bond-impact-allocation-report>

7 UNDP (2022), Uzbekistan's first SDG Bond Allocation and Impact Report, United Nations Development Programme (UNDP), <https://www.undp.org/uzbekistan/publications/uzbekistans-first-sdg-bond-allocation-and-impact-report> (accessed on 28 June 2023).

2017-yilda bo'lib o'tganidan so'ng, bozor tez rivojlandi. Eng ko'p chiqarilish Indoneziya (27%), Malayziya (20%), Saudiya Arabistoni (13%) va Birlashgan Arab Amirliklari (8%)da bo'ldi, va xalqaro tashkilotlar (24%), jumladan, Islom Rivojlanish Banki, katta ulushni tashkil etadi. Markaziy Osiyo mamlakatlari hozirgi kunda yashil sukuk bozorida yo'q, har qanday holda, Qozog'iston Rivojlanish Banki 2012-yilda konvensional sukuk chiqargan va Astana Xalqaro Moliya Markazi o'zini Islom moliya markazi sifatida pozitsiyalashtirmoqda, 2018-yildan buyon Qozog'istonda Islom moliyaviy mahsulotlari va xizmatlarini taklif etib, Qatar Xalqaro Islom Banki chiqargan sukukni kross-listingga jalb qildi. O'zbekiston yashil sukuklarni qabul qilishni ta'minlashga harakat qilganda, ushbu mamlakatlar muassasalari tajribasidan foydalanishi mumkin (Refinitiv, 2022).

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yashil obligasiyalar O'zbekistonning yashil transformasiyasi uchun samarali qo'shimcha moliya manbalarini taklif etadi, ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya generatsiyasida bozorga tayyor loyihalarni qo'llab-quvvatlash uchun, balki boshqa yuqori ta'sirga ega sektorlarda ham. Dunyoda barqaror moliya bozorining kengayishi, barqaror moliyaviy instrumentlarga bo'lgan talabning o'sishi va bir necha yurisdiksiyalarda moliyaviy institutlar orasida majburiy iqlim xavfi ma'lumotlari talab etilishi kabi global tendensiyalar inobatga olinganda, O'zbekistonning chiqaruvchilari yashil obligasiyalarga investisiyalarni jalb qilish orqali investorlar bazasini diversifikatsiya qilishi mumkin.

- O'zbekiston birinchi ikki suveren mavzuli obligasiyalaridan olingan tajribasidan foydalanishi kerak, va buning uchun vazirliklarning ustuvor infratuzilma loyihalari ro'yxatini ko'rib chiqishi kerak. Hukumat, yaqinda qabul qilingan milliy yashil taksonomiyasini takomillashtirishda xalqaro darajada o'sib borayotgan yaxshi amaliyotlarni o'z ichiga olishni maqsad qilishi kerak, bu loyihalarni tanlash va baholashni standartlashtirish va sodalashtirishga yordam beradi.

- Byudjet kodeksi hozirgi kunda mahalliy hukumatlarga qarz instrumentlarini chiqarishni taqiqlaydi. Mahalliy darajadagi xarajatlarning katta ulushi inobatga olinganda, O'zbekiston asta-sekin bu cheklovni olib tashlashni ko'rib chiqishi kerak, shu bilan birga, etarli imkoniyatlarga ega bo'lgan aniq mahalliy hukumatlarga yashil loyihalarni moliyalashtirish uchun yashil obligasiyalar chiqarishga yo'l berishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Barqaror taraqqiyot va tabiatshunoslik asoslari. Darslik. A.E. Ergashev va b. -T.: Baktria press, 2016.-296 b.
2. countries: How can donors support public sector issuances?, OECD, Paris,
3. <https://www.oecd.org/dac/green-social-sustainability-and-sustainability-linked-bonds.pdf>
4. Jo'rayev T.T., Jumanov D. "O'zbekistonda yashil iqtisodiyotning rivojlanish imkoniyatlari va istiqbollari" nomli ilmiy maqola. Manba: "Jahonda barqaror iqtisodiy rivojlanish konsepsiyalarini amalga oshirish mexanizmi va dastaklari" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. -T.: "Universitet". 2018. 239 b. -20 b.
5. Jonson, E. (2022), The Complete Guide to National Climate-Related Disclosures, Carbon Cloud, <https://carboncloud.com/2022/09/08/mandatory-climate-disclosures/>
6. Ministry of Economy and Finance (2023), The Republic of Uzbekistan for the first time placed "green" international bonds in the national currency, <https://www.imv.uz/en/news/category/yangiliklar/post-1621>
7. OECD (2020), Developing Sustainable Finance Definitions and Taxonomies: A Brief for Policy Makers, OECD, Paris, <https://www.oecd.org/environment/cc/developing-sustainable-financedefinitions-and-taxonomies-brief-for-policy-makers.pdf>
8. OECD (2021), Scaling up Green, Social, Sustainability and Sustainability-linked Bond Issuances in Developing Countries, OECD, Paris, [https://one.oecd.org/document/DCD\(2021\)20/En/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD(2021)20/En/pdf)
9. OECD (2022), Green, social, sustainability and sustainability-linked bonds in developing
10. OECD (2023), Green, Social and Sustainability Bonds in Developing Countries: The Case for Increased Donor Co-ordination, <https://www.oecd.org/dac/green-social-sustainability-bondsdeveloping-countries-donor-co-ordination.pdf>.
11. Vaxabov A.V., Xajibakiyev Sh.X., "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning nazariy va amaliy jihatlari. Ilmiy elektron jurnal. XXI asr: fan va ta'lim masalalari. 2017-y.
12. Yashil iqtisodiyot darslik /A.B.Вахабов, Ш.Х.Хажибакиев. -Тошкент.: "Universitet", 2020. -262 b.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Shahzod Avilqulov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

